

ԹԻԻ ԺԱ. — ՇՐՋԱՆ ԻԳ. 1891 ՏԱՐԻ ԻԳ. ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՐՈՒԹԵՐՆ ՅՐՐԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԴԷՊԻ ՔԵԳԸՔԵԿՆՈՒԹԻՒՆԸ.

- Ասէ ոմն ի ժողովրդենէն ցնա. վարդապետ.
- ասա ցեղբայր իմ բաժանել ընդ իս զժառան.
- գութիւնն: Եւ նա ասէ ցնա. Այր գութ. ո՞ր կա.
- ցոյց զիս դատաւոր կամ բաժանարար ի վերայ
- ձեր: Եւ ասէ ցնոսա. Տեսէք եւ զգոյշ լերուք
- յամենայն ազաճութենէ. զի ոչ եթէ ի մթերից
- ընչից ուրուք իցեն կեանք նորա:

(Ղուկ. ԺԲ. 14-15).

Երկար ժամանակ զարմանում էի, եղբայր, Յիսուս Քրիստոսի
զրութեամբ, այս ըոպէիս արտասանած բնաբանի մէջ: Բացասումը
ինձ օտարոտի էր երևում: Ահա նա կանգնած է երկու եզրայր-

ների առաջ, որոնցից մէկը սրահանջում է ընդհանուր ժառանգութիւնից իւր մասը: Մի՞թէ այստեղ յարմար միջոց չէր ներկայանում արդարութեան հարցը մնալու: Եւ եթէ այդպէս է, ո՞վ կարող էր առաւել լաւ մնալ եթէ ոչ Սուրբը և Արդարը: Բայց ի վերայ այս ամենայնի Յիսուս Քրիստոսը հարկաւոր է համարում հրամայական ձայնով և նշաններով հրաժարուել այն մտնից, որ սպասում են Նրանից: «Ո՞վ կայոյց զիս դատաւոր կամ բաժանարար ի վերայ ձեր»:

Երկու խնդիր ունեւմ այսօր պարզաբանելու. Յիսուս Քրիստոսի, ըստ երևոյթին, տարօրինակ բացասման պատճառը. իսկ յետոյ ուսումնասիրել երկու եղբայրներին տուած պատասխանի միւտքը. «Տեսէք և զգոյշ լերուք յամենայն ազահութենէ, զի ոչ եթէ ի մթերից ընչից ուրուք իցեն կեանք նորա»:

Ինչո՞ւ Յիսուս Քրիստոսը, հրաժարուում է մտնել այս մէծի մէջ: Մի քանիօր բացատրում են հետևեալ կերպով: Ասում են մեզ, պարտաւած էր միայն հոգիների փրկութեան և յաւիտենական երջանկութեան գործով, մարգիւլին ուրիշ շահեր նրան բոլորովին օտար էին: Հոգեպաշտների այս բացատրութիւնը, որոնք իրանց առաջաւորեն համարում ինչպէս երևում է, հաճութեամբ ընդունում են և անհատոնները, որոնք նրան միջոց են ընտրում յանուն նոյն իսկ մարդասիրութեան, քրիստոնէութիւնը հերքելու համար: Բայց այս բացատրութիւնը, որ ճշմարտանման է երևում, բոլորովին սխալ է. և մենք չենք կարող թոյլ տալ Աւետարանի հակառակորդներին դատապարտել նրան այդպէս թեթեամբութեամբ: Ճշմարիտ է, Յիսուս Քրիստոսը թողութեան և հոգւոյ փրկութեան գործը առաջնակարգ տեղն է դնում. բայց չը պէտք է մոռանալ նոյնպէս, որ Նա համակրութեամբ գրկում է ամբողջ մարդը: Ապացուցանելու համար ես կարող էի Նրա խմատալից մտքերից շատ շատերը մէջ բերել. բայց այդ ազդու փայտութիւններից առաւել զօրաւորը կայ. այդ այն է թէ Նա ինչպէս է վերաբերւում գէպի անօրէնութիւնները և տանջանքներն, — որոնց հանդիպում է Նա: Եթէ Աւետարանի մէջ միմիայն խիստ և բացառիկ հոգեկրօնութիւն են ցանկանում նկատել, հարկաւոր կը լինէր այն ժամանակ եղծել — քնջել սրանից այն մեծահոգի գոգոհութիւնը, որ ալեկոծում է Փրկչի

սիրտը երբ անարգարութիւն է տեսնում այն խորին վիշտը որ պատճառում են նրան բոլոր թոյլերն ու անպաշտպանները. այն մշտապէս հագտարութիւնը մարդկային մարմնական պիտոյքների մասին. բազմութիւն հրաշքները որոնք թեթեւացնում են հիւանդութիւնից և քաղցից բոլոր նեղսակիրներին. այն անհամեմատ քնքշութիւնը որ զօրեղ կերպով հնչում է Քրիստոսի ամենափոքր խօսքերի մէջ անգամ որոնք ամբողջ դարերից յետոյ էլ թափանցում են վշտահարների սրտի մէջ և այնպիսի մխիթարութեամբ լցնում որ ոչ մի բանի հետ համեմատել անհնարին է: Բայց եղծել այս նշանակում է եղծել նոյն իսկ Աւետարանը:

Վերագառնանք մեր խնդրին: Ինչո՞ւ Յիսուս Քրիստոսը հրաժարվում է մտնել վէճի մէջ, որը նրան խնդրում են լուծել:

Երկու են այն միջոցները, որոնցով կարելի է մարդկանց վերայ ներգործել, նրանց վերակրթել, արտաքին և ներքին: Առաջին միջոցն է. հրատարակել որոշ կանոններ, կարգաւորել օրէնքներ, բարեփոխել կառավարութիւնների, յայտնի միջոցներով ուղղութիւն տալ բարոյական և քաղաքական բոլոր հարցերին: Երկրորդը, նախ և առաջ ենթադրում է սիրտը և կամքը փոփոխութեան ենթարկել: Այս երկու եղանակներից Յիսուս Քրիստոսը երկրորդն ընտրեց: Նա անդրգուշի հաւատարիմ մնաց նրան և սա՝ միայնակ բաւական է նրա առաքելութեան ատուածայնութիւնը և մարդկային փրկութեան գործի յաւիտենական զօրութիւնը ապացուցանելու: Ենթադրենք մի րոպէ որ նա առաջին միջոցն ընտրէր, ի՞նչ հետեւանք կունենար: Երկու եղբայրներ խնդրում են իրանց մէջ բաժանել ժառանգութիւնը: Այս ըստ երևոյթին, հառարակ հարցի հետ կապուած էին ուրիշ շատ հարցեր: Արդեօք երկու եղբայրն էլ հաւատար իրաւունքներ ունէին այդ ժառանգութեան վերայ: Հարկաւոր չէր արդեօք տեղեկանալ հօր կամքին: Արդեօք զաւակներից մէկը առաջուց չէր կորցրել բոլոր իրաւունքները իւր ապերախութեամբ և վատ փաթբով: Աւրիշ ազգականներ կամ ծառաներ չէին կարող իրանց մասի վերաբերութեամբ իրաւունքներ յարուցանել: Վերջապէս միթէ՞ կարելի բան էր տեղական օրէնքները հաւուրի մէջ չառնել: Ահա որքան—գո՞ւար և փափուկ խնդիրներ կան: Թող տանք

որ Յիսուս Քրիստոսը իւր աստուածային անմեղանշականութեամբ վճռում է այս հարցերը կատարեալ կերպով:

Ի՞նչ հետեանք կունենար: Ամենից առաջ նկատեցէք, որ այս դատաւիժը ոչ մի բանում չէր փոխիլ երկու եղբայրների սրտերը: Եթէ նրանք անարգար էին և ասում էին միմեանց, այդպէս կը մնային և յետոյ, ինչպէս էին և մինչև վճիռը: Ենթադրենք, որ նրանք ընդունում են այդ վճիռը, գրանով քաղաքական իրաւանց հարցը միայն կը վճռուէր և աւելի ոչինչ: Բայց եթէ եղբայրները, Յիսուս Քրիստոսի վարդապետութիւնի շարժումով, սիրով և արգարութեան օրէնքով վերջացնէին այս վէճը, որ նրանց բաժանում էր միմեանցից, այստեղ ի հարկէ իսկական յաղթութիւն կը լինէր և Յիսուս Քրիստոսը, անկարծիք, հէնց այս յաղթութեան դրօշն էր ենթադրում բարձրացնել:

Բայց այս բոլորը չէ. Յիսուս Քրիստոսը փոխանակ հոգիների կրթութիւն, փրկող լինելու, երկրային գործերի դատաւոր կը հանդիսանար և մինչև վերջը հարկաւոր կը լինէր այդպէս շարունակել: Նա իւր արգար վճիռը տուեց իրան առաջարկած մի գործի մասին, հարկաւոր կը լինէր վճռել և այլ գործեր, որ անկարծիք կարող էին Նրան ներկայանալ: Արդարութիւն էր միթէ որ հռոմայեցիք նուաճել էին հրէաներին: Արդարութիւն էր, որ փարիսեցիք իշխող տարր էին կազմում Իսրայէլի մէջ: Արդարութիւն էր, որ ստրուկներ կային: Այս բոլոր հարցերի մասին Յիսուս Քրիստոսը առաջուց պէտք է պատրաստէր ծայրագոյն դատաւորի վճիռներ: Նա պէտք է մերկացնէր բոլոր հասարակական նախապաշարմունքները, բոլոր անօրէնութիւնները: Նա պէտք է նրանց դատադարտէր և հիմնադրապէս անէր: Բայց մասձեցէք, ի՞նչ կառաջանար դրանից: Սանձարձակ հասարակական պատերազմ բոլոր ստահակ իշխանութեանց խորտակումն, ընդհանուր յեղափոխութիւն: Արտիճեալ յայտնի է, որ բոլորն յարձակման համեմատ մեծ չափեր է ստանում և՛ ջերմ պաշտպանութիւնը, որից և կառաջանային զարհուրելի խռովութիւն, կոտորած և արեան ամբողջ հեղեղներ: Ահա այն դրութեան տրամաբանական հետեանքը՝ որ Փրկիչը ստիպուած կը լինէր ընդունել. դուքս գալով հոգեւոր առաքելութեան ասպարիզից, կը դառ-

նար գատաւոր և ընկերաւորական յեղափոխիչ: Մի կարծէք, որ այս գէտով Նա վերածնել կարողանար ամբողջ աշխարհը:

Ինչպէս երկու եղբայրները լսելով Փրկչի արգարագատ ւճիռը, կը մնային նոյնը ինչ էր առաջ էին, այդպէս և ամբողջ աշխարհը բոլոր անօրէնութիւնների մերկացումը տեսնելով և փորձելով խեղդել նրանց արեան հեղեղների մէջ, այս զարհուրելի պատերազմից դուրս կը գար աւելի ատելութեամբ և չարութեամբ լցուած, աւելի ապականուած, քան առաջ: Բաւական չէ յուզել հասարակութիւնը նրան վերածնելու համար, ինչպէս և բաւական չէ դաշտը վարել նրան սողաբեր դարձնելու համար: Հասարակութեան համար մի այլ բան է հարկաւոր, ինչպէս և հողի համար, հարկաւոր են նոր սերմեր, կեանքի նոր սկզբունքներ: Յիսուս Քրիստոսը սերմանողն էր: Նա առանգամէր այս ձևով ընթանում իւր վարդապետութեան ժամանակ և այս՝ հրաշալի կերպով արտայայտում է Նրա գործի նորութիւնը և ինքնուրոյնութիւնը: Նա՝ ոչ ոքի չէ բռնադատում, նիւթական ոյժ չէ գործ դնում ճշմարտութիւնը ընդունել տալու համար, Նա՝ նրան ներշնչում է սրտի մէջ, որտեղ նա ընձիւղներ պէտք է արձակի: Պանդաղ աճումը, զարգացումը, աշխատանքի և հիւանդութեանց հետ միացած, կամաց կամաց կը վերանորոգի ամբողջ աշխարհը: Աւետարանը, փոխանակ հասարակութեան սահմանադրութիւն կամ նոր օրէնքներ տալու, ներշնչեց այդ հասարակութեան խորութեան—մարդկային հոգւոյ մէջ արդարութեան, սիրոյ զգացմունք, որը մշտապէս պահպանում է նրա թարմութիւնը, վերդտում է նրա եսականութիւնը, արմատախիլ է անում անօրէնութիւնը և իւր հոգւոր ուժով կերպարանափոխում է ապագան, այնպէս՝ ինչպէս կերպարանափոխել է անցեալը: Զարմանում են, որ Յիսուսը և Նրա աշակերտները չը բողոքեցին ոչ հին ստրկութեան դէմ՝ իւր քսամների անբարոյականութեամբ, ոչ օրէնքների դէմ, որոնք ստրկացնում էին կանանց և երեխանց, ոչ հասարակական անհաւատարմութեան դէմ, որ ծանրանում էր աղքատների վերայ, ոչ բռնակալ կառավարութեանց դէմ, որոնք ճնշում էին աշխարհը: Բայց բողոքել, ապատամբութիւն քարոզել՝ դիւրին կը լինէր, բայց դիւրին չէր, նոր, հրաշալի և ատուածային էր բռնութեան դէմ բռնու-

թիւն գործ դնելը մերժել, չարութեան դէմ չարութիւն, ցանկալ չարութեանը յաղթել բարութեամբ, չը յուսալ ուրիշ յաղթութեան վերայ, բայց միայն սէր և արգարութիւն ներշնչելով մարդկանց սրտերի մէջ և նրանց միջոցաւ օրէնքների և պետութիւնների մէջ, վերջապէս այս հրաշալի հնձի ապագան Աստուծոյն յանձնելով, մեռնել՝ իւր արիւնով ուռգելով այն ակօսները, որի մէջ պէտք է ծիլեր արձակէին սիրոյ և արգարութեան սերմերը:

Կարծում եմ՝ բաւականաչափ պարզեցի թէ ինչո՞ւ Յիսուսը Վրճապէս հրաժարւում է ժառանգութեան մասին Վէճի մէջ մանել և բացատրեցի թէ ինչն էր ստիպում Նրան այդպէս գործել: Այժմ՝ ինձ ցանկալի է դուրս բերել սրանից ուղղակի հետեւանքը, որի բարեպատեհ ժամանակը ինձ ակներև երևում է:

Որպիսի է քրիստոնէութեան յարաբերութիւնը դէպի քաղաքականութիւնը: Եթէ Յիսուսը հրաժարուեց իրաւանց և ժառանգութեան հարցերի մէջ մանել, կարո՞ղ ենք և իրաւունք ունի՞նք ստիպել Նրան քաղաքական աշխարհում գործելու: Ահա այն հարցը, որ ցանկալի է ինձ հարեանցի բացատրել, որի կարևորութիւնը ոչ ոք ձեզանից հերքել չէ կարող: Պատմութիւնից պարզ յայտնի է, որ ոչինչ այնպէս խորին կերպով չէ ազդում քաղաքականութեան վերայ՝ ինչպէս կրօնը: Կրօնը կազմակերպում է ժողովուրդներ և սրոշում է նրանց յիճակը, այս նկատելի է ամեն ժամանակներում: Ինչո՞ւ հնգկացիք ենթարկուեցան դատակարգերի ծանր ճնշման, որոնք մշտապէս զրկեցին նրանց ուժից — գործունէութիւնից: Միթէ՞ նրանք իրանց բնական յատկութեամբ անընդունակ էին հասկանալու հաւասարութիւնը: Այ՛, գիտութիւնն ազացուցանում է, որ նրանք մեր ցեղին են պատկանում: Նրանք մեզ հետ ընդհանուր նախադասքներ ունին, մեր լեզուն ծագում է նրանց լեզուից: Բայց նրանց կրօնը սովորեցնում է նրանց, որ Բրահման բոլոր առարկաների ստեղծագործութեան ժամանակ, մարդկանց բաժանեց չորս դասակարգերի, քուրմեր, զինուորականներ, վաճառականներ և սարուկներ, և որ այս դասակարգերը չը պէտք է միմեանց խառնուին, որ մի անխորտակելի պատուար բաժանում է նրանց մշտապէս, և այս վարդապետութիւնը սպանեց

Նրանցում՝ ամեն յառաջագիմութիւն և սրբագործեց ճշումն ու հարստահարութիւնը: Ինչո՞ւ արարները միշտ աւելի և աւելի իջնում են իրանց անկման մէջ: Ի՞նչ է նրանց պակասում: Խեղճ թէ եռանդ: Նրանք ունեցան ամենախայլուն գրականութիւն և ընդունակ են հերոսական ինքնուրացութեան: Բայց նրանց կրօնը քարոզում է ճակատագրութիւն, որ նրանց համար արիւն է դարձել: Ղուրանի մէջ ասուած է, որ Մահմեդը առաջին անգամ գութանը տեսնելով, անիծեց նրան, որովհետեւ նրա աչքում այդ ստրուկների գործիք էր: Եւ մարգարէի այս անէծքը ծանրանում է նրա ցեղի վերայ և բոլոր ջանքերը դէպի յառաջագիմութիւն, անյոյս, ապարդիւն են անցնում: Այո՛, կրօնը կազմակերպում է ժողովուրդներ, և թէեւ վեր ի վերոյ զիտողները հաւատացնում են, որ ներկայումս կրօնը ընկնում է, բայց ինձ—զիւրի՛ն կը լինէր ապացուցանել, որ բոլոր ծանրակշիռ հարցերի մէջ, որոնք աղմուկում, սլեկոծում են ներկայ հասարակութիւնները, ֆրանսիայում, Իրլանդիայում, Իտալիայում, Իսպանիայում, Արևելքում, ամեն տեղ խառն է կրօնական հարցը: Պարապել քաղաքական հարցերով, ոչինչ բանի տեղ չը դնելով կրօնը, դա անմտութիւն է: Ի՞նչ կասէիք դուք այն ճարտարապետի մասին, որ կառուցանելով իւր շինուածքը, չը հոգար կլիմայի, եղանակի փոփոխութեան կամ մթնոլորտային պայմանների մասին: Կրօնը հոգւոյ մթնոլորտն է և անմիտ են նրանք, որոնք մոռաժում են հիմնել մի որ և է հիմնաւոր և երկարատեւ բան, առանց նրան հաշուի առնելու:

Եւ այսպէս ես հաւատում եմ՝ քրիստոնէութեան խորին ներգործութեանը ժողովուրդների քաղաքական լիճակի վերայ: Ես համոզուած եմ, որ քրիստոնէութիւնը որքան աւելի հաւատարիմ է Յիսուսի վարդապետութեան, այնքան աւելի ազատ, բարձր և բազմաւոր են այն ժողովուրդները, որոնք դաւանում են նրան, և ընդհակառակն որքան քրիստոնէութիւնը խեղաթիւրած է, այնքան աւելի այդ ժողովուրդները անիշխանութեան են դատապարտուած: Սբանում ես հաւատալիս եմ, բայց ի՞նչ եմ տուում: Ես այդ տեսնում եմ և նրան հերքել կամեցողը, յօժարակամ կոյր պէտք է լինի: Բայց ի՞նչ պայմանների տակ քրիստոնէութիւնը

կարող է փրկել ժողովուրդներին: Ես պատասխանում եմ: միմիայն այնպէս ներգործելով, ինչպէս Քրիստոսն էր ներգործում: ազատել հոգիները բոլորովին հոգեւոր միջոցներով, քարոզել արդարութիւն, սրբութիւն և սէր գէպի մերձաւորը: Այս պայմաններում միայն հրաշալի կերպով կը կատարուին Ս. Գրքի խօսքերը. «Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ և զարդարութիւնն նորա և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ»:

Բայց եթէ այս աստարեղը չափազանց համեստ գտնելով, եկեղեցին կը ցանկայ իջնել քաղաքական աստարեզ, եթէ կուսակցութիւնների հրաւերը ընդունելով, որոնք խնդրում են նրան, ինչպէս Աւետարանում յիշուած եղբայրները, կը սկսի նրանց վէճերը լուծել, եթէ մոռանալով Աստուծոյ օրինակը, նա կը մոռնակցի այն գործերում, որոնց մէջ Յիսուսը հրաժարուեց մասնակցելու, այն ժամանակ նա կը ստորացնէ իւր գործը և նրան կը խորտակէ: Միջին դարերում կամ Բոսուէտի ժամանակներում (Աստուած տայ, որ այդ՝ այն ժամանակները միայն լինէր), նա՝ թագաւորների և իշխանաւորների կողմը բռնեց, և մենք տեսանք մարգահաճութեան, ներբողների ամօթալի տեսարան, անպատուելով այն, որին՝ կարծես ծաղրելով, անուանում էին ճշմարտութեան աթոռ: Մենք տեսանք քարոզիչներ, պաշտական խոստովանահայրեր երկզիմի բարոյականութեամբ և ներդրամութեամբ: Մենք տեսանք այն բոլոր գարշելի հաճոյականութիւնները, որոնք եկեղեցին այնքան դժուարութեամբ է տանում: Բոլորովին կորցնելով ժողովրդի հաւատն և արժանանալով նրա խորին արհամարհանքին: Այժմ աւելի քան երբ և իյէ, Աւետարանը չը պէտք է գնել մի որ է կուսակցութեան դրօշակի տակ, որքան և նա ազատամիտ լինէր: Աւետարանը տիրապետում է բոլոր կուսակցութիւնների վերայ. նա ընդունում է ամենին և բոլորին հաւատարապէս պէտք է քարոզի արդարութիւն և մարդասիրութիւն: Ահա նրա պաշտօնը: Ինչպէս քաղաքացիներ թող ունենանք մեր մասնաւոր անհատական համոզմունքները այն հարցերում, որոնք ամենայն օր բարձրանում են, բայց եռանդով պէտք է աշխատենք Աւետարանը մեզ կուսակից չը համարել: Մենք գիտենք ինչ տեսակ են մինչև անգամ

ամենալաւ կուտակցութիւնները: Նրանց միակ նպատակը իրանց յաջողութիւնն է. և երբ գործը այդ նպատակին հասնելու մասին է, մի սպասէք նրանցից ոչինչ, ոչ անաչառութիւն, ոչ արդարութիւն: Կուտակցութիւնները խնայում են միմիայն նրանց, որոնք իրանց են ծառայում: Երբ յարձակւում են նրանց վերայ, որոնք նրանց խանգարում են: Նրանք անդադրում աշխատում են հաճոյանալ այն մէծ հանճարներին, որոնք նրանց համար օգտաւէտ են: Նրանց ինչ գործ, թէ այդ հանճարների տակ ծածկւում է ապականուած բարոյականութիւն և յանցաւոր կեանք: Զէ որ այդ ոչինչ չէ իլում ճարտասանի կամ հեղինակի հանճարից, որը նրանց գործին ազմուկ և փայլ է տալիս: Եւ այդպէս նրան շրջապատում խրախուսում, ծափահարում են, և նպատակին հասնելու համար ընտրած անբարոյական միջոցների վերայ, շատ անգամ նոյն իսկ ամենալաւ, ամենազնիւ մարդիկն անգամ զիջողաբար և սառնասրտութեամբ են նայում: Եւ այն ստորաբարձ վայրերում, որտեղ եռ են գալիս կրքերը, և այն ծանր մթնոլորտում, որ լի է չարութեամբ և ստութեամբ, մեզ տոխւում են մտնել Աւետարանը, և ցանկանում են նրա քարոզիչներին մի որ և է գպրոցի կամ կուտակցութեան ստորագրեալ մարդիկ դարձնել: Երբէք: Եթէ եկեղեցին յուսար սրա մէջ ոյժ որոնելու, նա կը նմանուէր այն մարդուն, որը մարգարէի ատելոյ, յենւում է եղեգնին, որ նրա ձեռքը կը ծակէ: Այնպէս է թւում միայն՝ որ եկեղեցին կարող է այնտեղ սրշտպանութիւն գտնել. բայց իսկապէս նա կորչում է ամեն ազգեցութիւն, հեղինակութիւն: Եկեղեցին այլ զէրքի մէջ պէտք է գնել, գա մի սրբարան է, ուր ամենքը հանդիպում են, գա մի բարձր վսեմ որբաւայր է ուր ժողովւում են արդարութեան, փոխադարձ սիրոյ և յարգանաց մաքուր օգ ծծելու: Նրա դռների մէջ թողնում են իրանց երերուն դրութիւններն, որպէս զի մտածել կարողանան այն մասին՝ ինչ որ արդար է, ինչ որ անդրդուելի է: Նրա պատերի մէջ կրկին իրանց յանցաւոր են գտնում, պատժի արժանի և Աստուածանից թողութիւն տաճալու ցանկութեան առաջ անհետանում են բոլոր լիճելի յիշատակութիւնները: Գտնէ այսպէս պէտք է լինէր եկեղեցին և այն ժամանակ պահպանած կը լինէր մեզ վերայ իւր ամե-

կարող է փրկել ժողովուրդներին: Ես պատասխանում եմ: միմիայն այնպէս ներգործելով, ինչպէս Քրիստոսն էր ներգործում: ազատել հոգիները բոլորովին հոգեւոր մէջոյնելով, քարոզել արդարութիւն, սրբութիւն և սէր գէպի մերձաւորը: Այս պայմաններում միայն հրաշալի կերպով կը կատարուին Ս. Գրքի խօսքերը. «Խնդրեցէք նախ զարբայութիւնն Աստուծոյ և զարդարութիւն նորա և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ»:

Բայց եթէ այս ասպարէզը չափազանց համեստ գտնելով, եկեղեցին կը ցանկայ իջնել քաղաքական ասպարեզ, եթէ կուսակցութիւնների հրաւէրը ընդունելով, որոնք խնդրում են նրան, ինչպէս Աւետարանում յիշուած եղբայրները, կը սկսի նրանց վէճերը լուծել, եթէ մոռանալով Աստուծոյ օրինակը, նա կը մոռնակցի այն գործերում, որոնց մէջ Յիսուսը հրաժարուեց մասնակցելու, այն ժամանակ նա կը ստորադնէ իւր գործը և նրան կը խորտակէ: Միջին դարերում կամ Բոսուէտի ժամանակներում (Աստուածոսցի, որ այդ՝ այն ժամանակները միայն լինէր), նա՝ թագաւորների և իշխանաւորների կողմը բռնեց, և մենք տեսանք մարդահաճութեան, ներբողների ամօթալի տեսարան, անպատուելով այն, որին՝ կարծես ծաղրելով, անուանում էին ճշմարտութեան աթոռ: Մենք տեսանք քարոզիչներ, պալատական խոստովանահայրեր երկգիմի բարոյականութեամբ և ներողամտութեամբ: Մենք տեսանք այն բոլոր գարշելի հաճոյականութիւնները, որոնք եկեղեցին այնքան զօլարութեամբ է տանում: Բոլորովին կորցնելով ժողովրդի հաւատն և արժանանալով նրա խորին արհամարհանքին: Այժմ աւելի քան երբ և իշէ, Աւետարանը չը պէտք է դնել մի որ է կուսակցութեան դրօշակի տակ, որքան և նա ազատամիտ լինէր: Աւետարանը տիրապետում է բոլոր կուսակցութիւնների վերայ, նա ընդունում է ամենին և բոլորին հաւատարապէս պէտք է քարոզի արդարութիւն և մարդասիրութիւն: Ահա նրա պաշտօնը: Ինչպէս քաղաքացիներ թող ունենանք մեր մասնաւոր անհատական համոզմունքները այն հարցերում, որոնք ամենայն օր բարձրանում են, բայց եռանդով պէտք է աշխատենք Աւետարանը մեզ կուսակից չը համարել: Մենք գիտենք ինչ տեսակ են մինչև անգամ

ամենալաւ կուսակցութիւնները: Նրանց միակ նպատակը իրանց յաջողութիւնն է. և երբ գործը այդ նպատակին հասնելու մասին է, մի սպասէք նրանցից ոչինչ, ոչ անաչառութիւն, ոչ արդարութիւն: Կուսակցութիւնները խնայում են միմիայն նրանց, որոնք իրանց են ծառայում: Երբ ձայնակում են նրանց վերայ, որոնք նրանց խանգարում են: Նրանք անդադրում աշխատում են հաճոյանալ այն մեծ հանճարներին, որոնք նրանց համար օգտակար են: Նրանց ի՞նչ գործ, թէ այդ հանճարների տակ ծածկւում է ապականուած բարոյականութիւն և յանցաւոր կեանք: Չէ որ այդ ոչինչ չէ իլլում ճարտասանի կամ հեղինակի հանճարից, որը նրանց գործին աշխուժ և փայլ է տալիս: Եւ այդպէս նրան շրջապատում խախուսում, ծափահարում են, և նպատակին հասնելու համար ընտրած անբարոյական միջոցների վերայ, շատ անգամ նոյն իսկ ամենալաւ, ամենազնիւ մարդիկն անգամ զիջողաբար և սառնասրտութեամբ են նայում: Եւ այն ստորաքարշ վայրերում, որտեղ եռ են գալիս կրքերը, և այն ծանր մթնոլորտում, որ լի է չարութեամբ և ստութեամբ, մեզ սոսկում են մոյ՞նել Աւետարանը, և ցանկանում են նրա քարոզիչներին մի որ և է գալլոցի կամ կուսակցութեան ստորադրեալ մարդիկ դարձնել: Երբէք: Եթէ եկեղեցին յուսար սրա մէջ ոյժ որոնելու, նա կը նմանուէր այն մարդուն, որը մարգարէի ասելով, յենվում է եղեգնին, որ նրա ձեռքը կը ծակէ: Այնպէս է թւում միայն՝ որ եկեղեցին կարող է այնտեղ պաշտպանութիւն գտնել, բայց իսկապէս նա կորչում է ամեն ազգեցութիւն, հեղինակութիւն: Եկեղեցին այլ գէրքի մէջ պէտք է գտնել, գա մի սրբարան է, ուր ամենքը հանգիստում են, գա մի բարձր լիսեմ որբալսյր է ուր ժողովուրդ են արդարութեան, փոխադարձ սիրոյ և յարգանաց մաքուր օգ ծծելու: Նրա դռների մէջ թողնում են իրանց երեքուն գրութիւններն, որպէս զի մտածել կարողանան այն մասին՝ ինչ որ արդար է, ինչ որ անդրդուելի է: Նրա պատերի մէջ կրկին իրանց յանցաւոր են գտնում պատժի արժանի և Աստուածանից թողութիւն տաճարու ցանկութեան առաջ անհետանում են բոլոր լիճելի յիշատակութիւնները: Գտնէ այսպէս պէտք է լինէր եկեղեցին և այն ժամանակ պահպանած կը լինէր մեզ վերայ իւր ամե-

նաբարձր իշխանութիւնը. և չը խառնուելով քաղաքականութեան մէջ, նա կը վայելէր ամենից այն, որ անուանում են յարգանք:

Ինչ որ առում եմ քաղաքականութեան մասին, նոյնը պէտք է ասել և հասարակական հարցերի մասին. և ինձ թւում է, որ բոլորովին բացայայտ կերպով իմ առաջ բերած Փրկի խօսքերը յարմարութեամբ սրան: Երեւակայեցիք Յիսուսին և Նրա առաջ երկու եղբայրներին, որոնք խնդրում են Նրան փճուել, թէ ո՞րին պէտք է պատկանի ժառանգութիւնը: Նրանցից մէկը, սեպհականատէր, իսկ միւրը՝ ստորին—չունեւոր դատակարգն է: Առաջինն առում է. «ապահովիր ինձ իմ ստացուածքը, հրամայիր որ կարգը թագաւորէ. սանձահարիւր անմիտ կրքերը», երկրորդն առում է. «ո՞վ դու որ աղքատ էիր, պաշտպանիր աղքատներին, ստիպիր որ նոցա համար արդարութիւնը յաղթանակէ»: Բայց այս ջերմ ազաչանքներին Աստուածային Աւսույցի պատասխանը լսելի կլինի. «ո՞վ մարդիկ, ո՞վ կարգեց ինձ որ գատեմ կամ բաժանեմ ձեզ»:

Ճշմարիտ չէ՞ արդեօք որ Յիսուսը սրա կամ նրա կողմը չէ կարող բռնել, որովհետեւ նա հաւատար բոլորին է պատկանում: Կան մարդիկ, որոնք ցանկանում են որ Նա սեպհականատէրերի կողմը բռնէր: Կրա փոխարէն խոստանում են եկեղեցին պաշտպանել, որովհետեւ ինչպէս սրամտութեամբ նկատեց մի հեղինակ, նրանց համար եկեղեցին ամենից առաջ՝ նրանց դրամարկների պահապանն է:

Նրանք քրիստոնէութեան մէջ պաշտպանութիւն են տեսնում յեղափոխութեան դէմ. այդ պատճառաւ նրան պահպանում, փառաբանում են, խոկապէս երբէք չհաւատալով նրան: Հոգւով անհաւատ, նրանք ծունկ են չորում Յիսուսի առաջ, որ Նա նրանց շահերը իւր սուրբ պաշտպանութեան տակ առնէր: Յիսուսը չէ ցանկանում այդ. ինչո՞ւ. որովհետեւ նրանց իրաւանց և տիրապետութեանց մէջ լինում են այնպիսի անարդարութիւններ, որոնք Նա չէ կարող սրբազործել իւր Աստուածային իշխանութեամբ, Նա՞ որ արժանապէս անուանւում է սուրբ և արդար: Եւ մենք, Նորա աշակերտները, չենք կարող համաձայնել մի որ և է կուսակցութեան կամ դատակարգի շահերի պաշտպանութեան

ներքոյ դնել Աւետարանը, որ մի ընդհանուր բարիք է: Բոլորի համար: Մենք կարծում ենք, որ հասարակական գործերի ներկայ գրութիւնը ամրապնդել, առանց ջերմ որոտի ցանկալու որ նա բարուօքուէր գթասրտութեան և արդարութեան սքանչելի ազդեցութեան տակ, նշանակում է Յիսուսի վարդապետութիւնը հերքել: Եթէ դուք քրիստոնեաներ էք, ձեր սրբազան ցանկութիւնը պէտք է լինի բոլոր մերձաւորների գոյութիւնը և հագու փրկութիւնը: Բայց ես ասում եմ՝ Աստուծոյ առաջ, որ կան այն տեսակ պայմաններ որոնց շնորհիւ այս անհնարին է՝ գոնէ առանց հրաշքի օգնութեան: Աղքատութեան այնպիսի ատիճաններ կան, որոնց առաջ գթբաղգաբար կորչում է անհատական արժանաւորութեան ամեն զգացմունք: Մեր գործարանները, որոնք խառն են երկու սեւերը, սպանում, ապականում են հոգին. ճնշող, ծանր աշխատանքը մանուկների, որոնք սովորած են մեքենաների անիւ լինելու, դրականապէս արգելք է լինում նոցա բարոյական զարգացման, կիրականօրեայ աշխատութիւնները մահ են սպառնում ամենատեսակ բարեպաշտութեան և կրօնի: Անարգարութիւն կլինէր այս ողբալի — թշուառութիւնների բոլոր պատասխանատուութիւնը մի միայն սեպհականատէրերի վերայ գցել, որոնք իսկապէս ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ ժամանակի բերմունքի, հանգամանքների և նախորդ սերունդի սխալանայ արտագրութիւն: Բայց մի և նոյն ժամանակ անարգարութիւն և անիրաւութիւն կլինէր ոչ միայն ընդունել նրանց որպէս անխուսափելի չարութիւն, այլ և խնդրել Յիսուսին որ Նա սրբագործէր նրանց և տիրապետողների իրաւունքները մշտապէս ամրապնդէր այս տեսակ պայմանների մէջ:

Յիսուսը այդ չի անիլ. ընդհակառակն Նա կղարթեցնի նրանց խղճի մէջ գաղանի անհանգստութիւն, Նա՛ նրանց կյիշեցնի որ նրանք իրանց յանձնած գանձի պահապաններն են միայն. Նա՛ նրանց կրթողի այն պատասխանատուութեան մոռածմունքներով, որ դնում է նրանց վերայ իրանց գրութիւնը. Նա կյուզի նրանց ետականութիւնը, պատկերացնելով այն զարհուրելի անհաւասարութիւնը, որ բաժանում է նրանց ուրիշներից: Այս ազդեցու-

Թեան տակ սեպհականատէրերը կ'իշեն, որ նրանց առաջին սրարտքն է կարծացնել այդ տարածութիւնը, բարձրացնել սրհամարհումներին, ամրացնել նրանց մարդկային արժանատւութիւնը, որին նրանք իրաւունք ունեն, վերացնել անապահով դրութեան գոյութիւնը, որ սղանում է ամեն կարգ ու կանոնի և հեռեւդականութեան ոգին, լուսաւորել նրանց միտքը, վարուել նրանց հետ ինչպէս խելացի արարածների — աշխատակիցների հետ և ոչ որպէս մշակների հետ, միաւորել նրանց, որքան այդ հնարաւոր է, ընդհանուր բարեաց հետ։ Բխուսը կստորցնի սեպհականատէրերին նախանձով, անհաշտ աչքով չնայել այն բոլոր բարենորոգութիւններին, որոնք թոյլ են տալիս մեծամասնութեանը մասնակցելու այն բանում, ուր առաջ միմիայն մի քանիսների առանձնաշնորհութիւններ էր կազմում, այլ ընդհակառակն գրկաբաց, ջերմազին սրտով ընդունել այդ բարենորոգութիւնները։ Ահա թէ Աւետարանը ինչ պէտք է յիշեցնի սեպհականատէրերին և մենք՝ ինչ պէտք է սնդեւով կրկնենք նրանց՝ այսօր, վաղը և միշտ, թէկուզ մեր ձայնը նրանց զգուեցնէր և մեր յամառութիւնը նրանց լիւրաւորէր։ Բայց, եղբայրներ, մի ուրիշ աւելի ձանձրացուցիչ բան կայ, քան մեր թոյլ խօսքերն են, դա մեզ շրջապատող թշուառութիւնն է, որ մենք երբէք իրաւունք չունենք մոռանալու։ Ինչ բանի կարող էր ընդունակ լինել մեր ձայնը, եթէ միայն մեր ցաւակցութիւնը մի սաստիճանով բարձրանար այն անարգութիւնների և չարարանքների հետ, որոնց համար մի միայն այս քաղաքը (Փարիզ) այդ չափ ընդարձակ և մշտական տեսարան է ներկայացնում։

Արիւնները ցանկանում են, որ Բխուսը չունենորների կողմը բռնէր և նրանց համար վճռէր ժառանգութեան կէտը։ Բխուսը այս էլ չի անիլ, Կնչու։ Արտհեան եթէ իւր ծայրագոյն դատաւճռով խրաբանելուին հաւատարմաւոր տար, այն ժամանակ այդ դատաւճիւր, որ այսօր կարող էր պէտքական լինել, վաղը կարող էր անպէտք երեւել և անհաւատարմութիւնը կ'վերանորոգուէր ի թշուառութիւն ընդհանրութեան։ Հասարակական կեանքի խնդիրների վճիւր դեռ չէ գանուած և շատերը նրանցից որոնք հաւատացնում են թէ գտել են նրան, ցնորարաններ են,

Պատուաւորութիւններէյ ամենաշարն ու արհամարհելին այն է, որ յեն/ում է ժողովրդական թշուառութեան վերայ և օգուտ է քաղում նրանցից, որ ժողովրդականութեան վաստակ է: Աս արդէն ասացի, որ իւրաքանչիւր մարդկային անհատի իրաւունքը, պէտք է ապահովացնել ոչ միայն տեսականապէս, այլ և գործնականապէս նրան հնարաւոր անել, այդ իրաւունքն է՝ ապրել, իւր հոգին աղատելու: Աթէ այս իրաւունքի հետ մարդս բոլոր ճանապարհները իւր համար բայ է գտնում, այդ իրաւացի օրինաւոր է, բայց եթէ կշանկան ասելի հետս գնալ, եթէ կմտածեն յանուն Յիսուսի բոլորի համար ստացուածքի և շահի հաւասարութիւն հաստատել, այդ կլինի խաբերացութիւն և ստութիւն: Համարիտ է որ կայ մի հաւասարութիւն միայն, հաւասարութիւն օրէնքի առաջ: Բայց այդ շրջանի զուրս միթէ՞ կարող է լինել կատարեալ հաւասարութիւն: Կիթէ՞ բնութիւնը հաւասար է ստեղծել մեզ՝ հանճարով, առողջութեամբ, բարոյական և փիլիքական զօրութեամբ, զանազան ընդունակութիւններով: Կիթէ՞ գոյքի, ստացուածքի հաւասարութիւնը այսօր օրէնք զառնալով, կարող էր մինչև վաղը գոյութիւն ունենալ: Աւ միթէ՞ նրան կարելի էր այլ կերպ պահպանել, եթէ ոչ ամենածանր նեղութիւններով, հարստահարութիւններով: Աւ այդպէս ի զուր կգտք դուք Յիսուսի մօտ, Նրան ասելու. «Կարգապետ՝ ասա ցեղքայր իմ՝ բաժանել ընդ իս զժառանգութիւնն»: Այս, ըստ երևոյթին, իրաւացի խնդրին՝ Յիսուսը չի պատասխանի:

Նա չի պատասխանի, որովհետև Նրա առաքելութիւնը երկնային է, որ փոխադարձ յարգանքով և սիրով պէտք է մօտեցնի նրանց, որոնց բաժանում են նոյա շահերը: Այնը պէտք է լինի և եկեղեցւոյ սպասաւորների նպատակը, թող անշնորհակալ լինեն և ընդունելութիւն չգտնեն նրանք, ինչպէս և նրանց Ասուրիւր, Այդ ոչինչ: Մենք չենք գաղարիլ հանգչնել ասելութիւնը, որ ուրիշները այդպէս ջերմեռանդութեամբ բոցափառում են մի Հօր գաւակների մէջ, նրանց մէջ, որոնց անուանում են արտօնեալներ և բաղդից զրկուածներ: Մենք չենք գաղարիլ նրանց ասելու, որ ասելութիւնը անիրաւութիւն է և որ նա ոչինչ չէ մտնում: Մենք կպատերազմենք ետական հպարտութեան դէմ ասելից, կործանիլ

ատելութեան դէմ որ մէկը բարձրից՝ միւսը ցածրից Վիարաւորանք է հասցնում Բարձրանալով այս ատելի վէճերից բարձր որ թուանաւորում է սիրտը մենք կհրաւիրենք անխտիր բոլորին, ընդհանուր ազօթքի ընդհանուր խոնարհութեան, փոխադարձ ներողամիտութեան և սիրոյ համար, յաճախել բարի կամքով այս հոգեւոր հաւատարմութեան տաճարը որի մէջ, ինչպէս Ս. Գիրքը գեղեցիկ կերպով ասում է. հարուստները և աղքատները հանդիպում են, յիշելով որ նրանց երկուսին էլ Աստուած է ստեղծել:

Այժմ երբ մենք հասկացանք թէ ինչու Յիսուսը բացատեց և թէ ի՞նչ իրատեսական դաս է մեզ տալիս լսենք թէ ի՞նչ է պատասխանում երկու եղբայրներին, որոնք եկել էին Նրա միջնորդութիւնը խնդրելու . . . :

Այդ պատասխանը հասարակ — դատարկ խօսքեր չէին. Յիսուսը կարդում էր նրանց հոգին, որանց ուղղում էր իւր խօսքերը: Նա տեսնում էր այնտեղ նրանց վէճի իսկական պատճառը: Այդ պատճառը ժխտութիւնն էր. կայ ժխտութիւն տիրապետողների, կայ և՛ ժխտութիւն նախանձոյների, այս կրքերն, որոնք մարդոց առաջ անհաւատար են, Աստուծոյ առաջ բոլորովին մի են: Հօրի չկայ ասելու թէ նրանք որքան եղբայրներ միմեանցից բաժանել են, որքան ընտանիքներ անգթաբար գիշատել են:

Բայց պէտք է թափանցել այս զգացմանց խորութեան մէջ, որ դատարկ բացականչութիւնների մէջ չկորչենք: Ա՛խ, այնքան սովորական չէ, որքան եկեղեցու բէմի բարձրութիւնից լսել յարձակումներ հարստութեանց ունայնութեան, վերայ, Աստուծոյ կլինէր աւելայնել որ այդ քարոզները ոչ որի չեն կերպարանափոխում, որովհետեւ այսպէս թէ այնպէս ոչ որ չէ հաւատում այդ լեզուի անկեղծութեան: Նա՛, այլ պայմանական հեռորդութեան մի մասն է կազմում, որ իւր մթութեամբ և ստութեամբ արդէն կորցրել է սրտեր շարժելու ընդունակութիւնը:

Աւելի խորագնին կերպով նայենք այս բաներին: Միթէ՞ յանցաւոր են նրանք, որոնք տիրապետում են մի որ և է բանի: Ես, նախ Աւետարանի, քաղաքական իրաւանց և կենսական փորձերի պատասխանում եմ, ոչ. Աստուծոյ հետեւ եմ գնում: Ես

ցաւոր են նրանք որոնք ունենալով, ցանկանում են առաւել
 ևս ունենալ: Ասում են, այս, բայց իւր սրտում ոչ որ չէ հաւա-
 տում որան: Վաճառականները, սեղանաւորները կիւրակէ օրե-
 րում լսում են այս տեսակ բաների մասին գեղեցկահիւս քարոզ-
 ներ և ըստ երեւոյթին հաւանում են, բայց հենց միւս օրը կրպ-
 չում են իրանց պարապմունքին առաւել ջերմ սրտով, քան առաջ:
 Կարգը այնպէս է որ մարդս ընդարձակում է իւր գործունէու-
 թեան շրջանը, ուր նա գտնուում է: Վիտնականը ցանկանում
 է առաւել գիտենալ, գործօն մարդը ցանկանում է առաւել
 գործ ձեռք բերել: Սա այսպէս է և պէտք է այդպէս լինի: Եթէ
 դուք այդ կարգելէք, ապարդիւն կերպով կհարուածէք բոլոր
 ձեռնարկութիւնները, կսպանէք աշխատանքը և յաւաքողիմու-
 թիւնը:

Չարութիւնը ընդ մէջն է և սրտեղից է նա սկսում: Վիւրին
 է նրան ցոյց տալ Աւետարանի առաջնորդութեամբ, նա՛ ետա-
 կանութեան մէջն է, որ զստւում է իրան այն, ինչ որ իսկապէս
 Աստուծոյն պէտք է նուիրէր: Մեզ անհրաժեշտ է ընդհանուր
 սկզբունքը մտաբերել: Մենք ասացել ենք Աստուածանից կարո-
 ղութիւն, ընդունակութիւն, որոնք մեզ միջոց են տալիս կատա-
 րելու մեր կոչումը, բայց ոչ մեր անհատական նպատակները: Մեր
 կեանքի նպատակը, ինչպէս քրիստոնեաների, պէտք է լինի ծա-
 ռայել Աստուծոյն և մեր եղբայրներին: Այն միջոցները որ Աս-
 տուած տալիս է մեզ այդ նպատակին հասնելու համար, են՝ հան-
 ճար, գիտութիւն և կարողութիւն: Եթէ այս միջոցները մեզ հա-
 մար նպատակ կշինեն, ահա այդ իսկ է և չարութիւնը: Ես օրինակ
 կբերեմ իմ միտքս պարզաբանելու համար: Ինքնապաշտպանու-
 թեան համար Աստուած դրել է մեր մէջ սիրայ զգացմունք՝ զէպի
 մեր անձը: Ինչպէս միջոց, դա՛ կատարելապէս օրինաւոր է: Բայց
 շինեցէք նրան նպատակ և նա կդառնայ ինքնասիրութիւն — ետամն-
 լութիւն: Աստուած մեզ գիտութիւն է տուել ինչպէս միջոց ճշմար-
 տութեան հասնելու, շինեցէք նրանից նպատակ և դուք կտանաք
 բանականութեան կուռք: Աստուած մեզ աղքատութիւն է տուել
 սիրայօժար կերպով նրան ծառայելու, շինեցէք նրան նպատակ:

ուինչ մի որոնէք ձեր ազատութեան մէջ, բայց ձեր անհատական ազատութիւնը, դուք արդէն կ'հասնէք հպարտութեան: Աստուած մեզ այս աշխարհի բարիքները պարգևել է՝ ինչպէս միջոց գործունէութեան և բարեգործութեան. շինեցէք նրանցից նպատակ և դուք կ'ստանաք ժլատութիւն:

Յիսուսի իսկական խօսքերով, ժլատութիւնը նրա մէջն է որ մարդիկ կեանքը հարստութեան մէջն են որոնում: Թափանցեցէք այս մտքի մեջ և դուք կ'զարմանաք նրա խորիմաստութեամբ և ճշմարտութեամբ: Յիսուսը նրանց չէ դատապարտում, որոնք վատաւում են—և տիրապետում են, նա դատապարտում է միայն նրանց, որոնք կեանքը որոնում են այս աշխարհի բարիքների մէջ. ունեն թէ չունեն, նոյն է, որովհետև կարելի է լինել և աղքատ, բայց մի և նոյն ժամանակ ժլատ հարստութեան ծարաւով. ինչպէս ուրիշները ժլատ են լինում իսկապէս հարստութիւն գիգելու բուռն ցանկութեամբ: Յիսուսը նախատում է արծաթսիրութիւնը, ինչ կերպարանք և ընդունէր նա: Աշխարհումս ժլատ են անուանում ազահութեամբ հաւաքողին. Ս. Գիլբըրտ Էլի հեռու է գնում: նա որոշակի ցոյց է տալիս ժլատութիւնը իւր յաջորդական երեւոյթների մէջ և միակերպ դատապարտում է նրանց: Փողի մէջ ի՞նչն է սիրում երիտասարդը կամ աշխարհային կինը. պճնադարգութիւն, շռայլութիւն, գիւրին բաւականութիւններ: Ի՞նչ է որոնում նրա մէջ չափահաս մարդը, ոյժ, զօրութիւն,—ազդեցութիւն, բարձրանալու միջոց:—Վերջապէս ծերուկը, որ զգում է որ արդէն նրանում մեռել է ամեն պատուասիրութիւն, որ նրան այլ ևս չեն դադեցնում բաւականութիւնները, շքեղութիւնը, ներկայացնում է մեզ սիրոյ զգուելի տեսարան դէպի փողը, մի միայն նրան ունենալու համար: Այս ապացուցանում է, որ սիրտը այն ատիճան քարայած է, որ ամենասրտառու հրաւերներն անգամ անկարող են նրան շարժել: Բայց այս բոլոր ձևերի տակ, փայլուն թէ խտանելի փրուն թէ գարշելի, մշտապէս ծածկուած է, Ս. Գրքի վարդապետութեամբ, մի և նոյն կուռքի երկրպագութիւնը: Այդ կուռքը հրապուրել, նազելի թէ զզուելի, այսուամենայնիւ կուռք է. և այդ բոլոր ժլատները հանդիպում են միմեանց մի և նոյն ընդհանուր կէտի

վերայ — նրանք կեանքը որոնում են գանձի մէջ: Բայց ճշմարիտ կեանքը դրա մէջ չէ կայանում: այս ասում եմ՝ և՛ ունեցողներին և՛ չունեցողներին, և ո՛ր գիտէ, շատ կարելի է առաջինները ինձ աւելի հասկանան քան երկրորդները: Ճշմարիտ կեանքը ամենից առաջ սրտի մէջն է և ոչ գանձի, որ ունին:

Փակեցէք տգէտին ամենահարուստ գրադարանի մէջ, նստացրէք հիւանդին ամենաճոխ սեղանի վերայ, շրջապատեցէք թառամած, ցամաքած, կշտացած սիրտը ամենամաքուր, ամենաքնքուշ բաւականութիւններով և դուք կ'ունենաք ապշեցուցիչ ապացուցութիւն, որ կեանքը հարստութեան մէջ չէ, որ ունեն: Ո՛րքան անգամ ես նկատած եմ՝ յուսահատութիւն և հոգեկան տանջանքներ այն աներուում ուր հարստութիւնը կեղրոնացրել է իւր բոլոր փայլունութիւնը: Ո՛րքան անգամ նկատած եմ՝ այնտեղ փոխադարձ ատելութեամբ, նենգութեամբ և զայրոյթով լցուած սրտեր, ծերունու՝ որ դառը կոկիժով գերեզման է իջնում անգութ, ապերախ որդու երեսից: Ո՛րքան անգամ հանդիպել եմ՝ այնտեղ ամեն բանից կշտացած սրտերի, զգուանքի դէպի կեանքը, կատարեալ անընդունակութեան զուարճութիւնների համար: Չէ՞ք նկատել արդեօք, որ ամենահին ժամանակներից սկսած ինքնասպանութիւնն, առաւել հարուստների մէջ է պատահում քան աղքատների: Ո՛հ, եղբայրներ, մարդկանց փճակներում առաւել հաւասարութիւն է տիրում քան որքան կարծում ենք:

Հարստութիւնը չէ փրկում հիւանդութիւնից, նա չէ վերադարձնում մօրը իւր կորցրած զաւակին: Հոգեկան և սրտագին այնպիսի տարաբաղդութիւններ են լինում, որոնք ոչնչով պակաս չեն ամենազարհուրելի աղքատութիւնի: Բայց փորձենք մի փոքր վեր բարձրանալ, մտածել ճշմարիտ կեանքի մասին, այն կեանքի՝ որ մշտնջենապէս շարունակուելու է: Մտքով սլանանք այն հանգիստաւոր բոսայիտ, երբ հարկաւոր կլինի հաշիւ տալ մեր գոյութեան մասին, և երբ ամեն բան կախում կլինի Մայրագոյն — Դատաւորի կշռից: սրին չէ կարելի խաբել: Այն ժամանակ կ'անսնենք, որ անսիրտ հարուստը և աշխարհային բաւականութիւններին անձնատուր եղած կ'ենը կլսեն սարսափելի դա-

տալ՝ ձիւ, «Դուք կեանքը որոնում էիք ձեր հարստութեան մէջ, այժմ ստացէք ձեր ինքնաօրութեան և ինքնաբաւականութեան վարձատրութիւնը»: Շատ կարելի է այդ բոլէն ձեզ հասնի 5—10 տարուց յետոյ, շատ կարելի է հենց վաղը և բոլոր ձեր խեղկատակութիւնները, ծաղրածութիւնները, անհաւատութիւնը այդ բոլէն չեն կարող յետաձգել աւելի, քան խելագարների ազդակը կամ անմիտ ծիծաղը, որոնց հիագարայի ջրվէժը տանում անյայտայնում է նեւի արագութեամբ:

Ինչի՞ մէջ է ուրեմն կեանքը: Աստուածանից թողութիւն խնդրելու մէջ. հաշտութիւն հրա հետ, բնկերակցութիւն Քրիստոսի հետ, որ ճանաչուած, բնդունուած, սիրուած է և հոգու Փրկիչ է:

Ճառիս վերջում, որի մէջ զննեցինք արգարութեան և հաւատարմութեան խնդիրները, որոնք անտարակոյս նշանաւոր են, բայց օտար յաւիտենական կեանքին, անհամբերութեամբ ինձ ցանկալի կլինէր անցնել այն միակ առարկային, առանց որոյ անհնար է մեզ վարուել և որը միայն տալիս է մեզ խաղաղութիւն և բաղդաւորութիւն: Այ՛ սրտեր, որոնք աշխարհից խարուել և նոյն իսկ բաւականութիւնների մէջ ճաշակել են դառնութիւն, որ աշխարհը ծածկել է իւր ուրախութիւնների խորութեան մէջ, ո՛վ խորտակուած սրտեր, որոնց աշխարհը այս ուրախութիւններից անգամ զրկել է, երկրի հարուստներ — աղքատներ, բաղդաւորներ — անբաղդներ, ունիք արդեօք դուք ճշմարիտ կեանք: Արդեօք Աստուած ձեզ համար Հայր է, արդեօք Յիսուս Քրիստոսը ձեզ համար Փրկիչ է: Յաւիտենական կեանքը ձեզ համար երջանիկ իրականութիւն, ժառանգութիւն է, որ ոչ որ չէ կարող ձեզանից յափշտակել: Ահա իսկական աղբիւրն կենաց, որոյ առաջ մնացածը միայն խաբէութիւն է և ունայնութիւն: Ահա երանութիւն, որ անբաղդութեան, տանջանքների և նոյն իսկ մահուան միջոցում էլ կարող է փայլել յուսով, ուրախութեամբ, երախտագիտութեամբ առ Աստուած: Բաղդաւոր է նա, որ զրկուելով այն ամենից, որին աշխարհը նախանձում է, իւր ամբողջինդ ապաստանարանը կորոնի Յիսուսի սիրոյ մէջ, որից ոչ որ չէ կարող նրան բաժանել: Բաղդաւոր է նա, ով որ Աստուածային թագաւորութիւնն ունի երկրիս վերայ, անարգանք

ների, զրկանքների և չարչարանքների մէջ: Նա կտանայ նրան և՛ երկնքում և՛ Երկրի վրայ: Քրիստոսի ամենաբարձր փառքի և յաւիտենական երանութեան մէջ:

(Բերսիէ):

10 • 20 • 10 • 2

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ:

Դ Ա Ս Ա Կ Ա Ր Գ Ե Ր:

Պետութեան մէջ և սորա իշխանութեան ներքոյ, իբրեւ ամբողջը կառավարող զօրութեան ներքոյ զարգանում է քաղաքական (ընկերական) հասարակութիւնը: Ամենից առաջ նա հանգէս է գալիս, երևում է իբրեւ ամբողջութիւն մարդոց ժողով (ընկերութիւն), այսինքն արտաքին միութիւն անհատների, որոնք կազմում են ազգ, և միանում են իրանց պիտոյից փոխադարձաբար բաւարարութիւն տալու համար: Բայց եթէ այդ ժողովը հետազօտելու լինենք նորա բուն էութեամբ, կտեսնենք, որ նա հասարակութիւն է, այսինքն անհատների ոչ միայն արտաքին, այլ և ներքին կանոնաւոր միութիւն է, որ հիմնուած չէ միայն առանձին անձնաւորութեանց կամքի վերայ, այլ և բնական անհրաժեշտութեան, կազմակերպող ու կարգադրող զօրութեան վերայ է հիմնուած, որ անկախ է առանձին անհատներից: Մասամբ անհատներն իրանց